

UN RECELL DELS GENÈRICS I TOPÒNIMS MÉS ANTICS DE LA VALL DE SÓLLER (1232-1350)

Plàcid Pérez i Pastor

XII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Marratxí, 1997

La present comunicació recull el treball d'un investigador de la història amb uns coneixements lingüístics limitats i, per tant, sense cap pretensió d'estendre's en consideracions de caire filològic. La nostra intenció és, simplement, fer conèixer el resultat dels estudis entorn als noms de lloc de la vall de Sóller a l'època immediatament posterior a la conquesta de Mallorca pel rei En Jaume. Per poder assolir aquest objectiu hem processat per ordinador les prop de 6.000 fitxes arreglades al llarg de més de vint anys d'escorcoll i, d'aquelles que contenen algun nom de lloc, n'hem aconseguit extreure uns 280 topònims distints.

El gruix dels documents que hem buidat està datat entre els anys 1232 i 1350. Cal esmentar que hi ha una migradesa de dades sensible entre 1259 i 1289, i que la major quantitat d'informació que hem aplegat es concentra entre els anys 1300 i 1350.

Geogràficament parlant, hem circumscrit l'àmbit de la investigació a la vall de Sóller de l'illa de Mallorca, que és l'espai que ha centrat històricament el nostre interès. Així, per tant, hem extret tots els topònims que hem trobat dels actuals termes municipals de Sóller i Fornalutx, i una part dels municipis fronterers d'Escorca, Deià i Bunyola.

Els documents originals procedeixen, en proporció desigual, de l'Arxiu del Regne de Mallorca, de l'Arxiu Diocesà de Girona, de l'Arxiu de la Fundació dels Ducs de Medinaceli de Sevilla i de l'Arxiu Municipal de Sóller. No ha d'estranyar aquesta dispersió puix que, a la divisió de l'illa de Mallorca posterior a la conquesta, el districte musulmà de Sûlyar fou adjudicat per un terç a Gastó, vescomte de Bearn, i per dos terços a Hug, comte d'Empúries. Seguidament, el de Bearn i el d'Empúries repartiren una part considerable d'aquests territoris entre els seus porcioners i vassalls i, més endavant, el rei en recuperà una bona esberla. D'aquí que la documentació relativa al districte solleric romanguí fraccionada i espargida per diversos arxius nobiliaris i reials.

Poca cosa més volem afegir, sinó fer referència a les dificultats paleogràfiques a l'hora d'interpretar l'escriptura i als conflictes semàntics a l'hora de comprendre l'accepció exacta d'alguns mots de significat consemblant (*domus-hospicium-casale* o *caminus-itinere-via*, per exemple).

Finalment, consideram adient consignar la pervivència de molts d'aquests topònims i noms de lloc fins al dia d'avui, alguns lleugerament modificats en la seva pronunciació i d'altres amb la mateixa vocalització i grafia com els hem trobat en els segles XIII i XIV. Estimam també que un recull acurat de la toponímia i microtoponímia actuals augmentaria considerablement el nombre de noms de lloc medievals que encara sobreviuen.

ELS GENÈRICS O LLOCS COMUNS

Abans d'entrar a analitzar específicament els topònims i noms de lloc, creiem interessant de presentar la relació dels mots que acompanyen molts d'aquests topònims, ja sigui per qualificar-los o bé per definir-los més precisament. Es tracta de mostrar les distintes paraules de significat consemblant que defineixen, per exemple, un determinat lloc de culte, un tipus de vegetació o una forma d'embassament d'aigua; o bé, simplement, d'indicar la paraula llatina que compleix aquesta funció.

Per a una millor estructuració, presentam aquests genèrics o noms comuns dividits en set apartats distints segons al·ludeixin a un edifici, una via de comunicació, una via d'aigua, un accident geogràfic, un enginy artesà, un tipus de conreu o una propietat rústica. Sempre que ens ha semblat significatiu, a cada mot hi hem afegit la data del document més antic en què l'hem localitzat.

Edificis, llocs de culte i d'esbarjo

1235	Banys	Balneorum
1344	Bordell	Bordellum
1281	Capella, oratori	Capella
1289	Carnisseria	Carnissaria
1313	Cementiri	Cimiterium
1252	Fossar sarraí	Fossarium Sarracenicum
1289	Escrivania reial	Scribania
1272	Església, parròquia	Ecclesia, parrochia
1322	Hospital de pobres	Hospitale pauperibus
1233	Mesquita	Mesquida
1344	Mostra	
1348	Rectoria	
1299	Torre	Turris
	Casa	Domus, hospicium, casale
	Pati, clos, eixida	Patuum terre, clausum, exita

La presència d'uns banys àrabs i diverses mesquites a la vall de Sóller, com també la fundació de l'hospital de pobres, ha estat estudiada per l'autor a sengles articles.¹

D'altra banda, cal esmentar que adesiara compareixen a la documentació algunes *domus ruptas* o *dirruptas*, certs *hospicia* qualificats com a *sarracenic*, i nombrosos casals que acullen molins (*casale molendinorum*). També es defineixen com a *sarracenic* alguns dels carrerons, fonts i rescloses que s'esmenten a continuació. En una ocasió compareix també un *muro sarracenic* (1272).

Vies de comunicació

	Camí, caminói	Caminus, caminus senderius, itinere, via
	Carrer	Carraria
1304	Camí de graons	Carraria gradu
1247	Carreró	Carreronum, androna, traversia que non transit
1257	Plaça	Platea
1256	Pont	Pons

¹ Vegeu «Les mesquites i els banys de Sóller (s. XIII i XIV)», a *BSAL* 47 (1991), p. 29-60; i «L'hospital de pobres de la vila de Sóller: els primers anys d'existència (1322-1450)», a *BSAL* 52 (1996), p. 21-44.

Embassaments i vies d'aigua

1332	Abeurador	Adaquatorium
1316	Albufera, estany	Albufaria, stagnum
1273	Aljub	
1258	Bassa	Bacia
1323	Claveguera	
1242	Font	Fons
1317	Gorg	Gurgis
1344	Poador	
1255	Resclosa	
1232	Sèquia, canal	Cequia
	Torrent, riera	Torrens, riaría

Accidents geogràfics

Coll	Collum
Coma	Cumba
Cova	Cova
Illeta	Insuleta intus mare
Mar	Litore maris
Mola	Mola
Muntanya, cim	Montanea, sumitate montanearum
Penya	Penia
Pla	Planus
Puig	Podium
Vall	Valle
Vila	Villa

Indústries i enginys artesans

Canyissos per fer cuques	Canyisios
1242 Celler	Cellarium
1344 Femer	
1308 Forn (de pa o de calç)	Furnus
1232 Molí (fariner o draper)	Molendinus
1287 Obrador	Operatorium
1339 Pedrera	Pedraria
1322 Port	Portus maris
1327 Secador de figues	Siccatorium ficis
1241 Tafona, trull d'olives	Pressora
1300 Teulera	

Cal fer esment a l'absència absoluta de sènies, fet d'altra banda lògic en una zona on abunden les sèquies de ben antic canalitzades i habilitades per regar els arbres fruiters i l'hortalissa.

Conreus o vegetació

Bosc, alzar, garriga, pinar	
Camp de terra, camp de pa	
Figueral	
Hort, horta, hortel	Hortus, horta, hortale
Olivar, ullastrar	Olivare, olestrario comuni
Vinya, maiol	Vinea, malleolum

Propietats rústiques

Alqueria
Feixa, peça de terra, tros de terra
Honor
Rafal
Tinença, tinença de terra, tinença de cases

ELS TOPÒNIMS, NOMS DE LLOC, TERMES I POSSESSIONS

Sense més preàmbuls passarem, doncs, a llistar per ordre alfabètic els topònims, noms de lloc, termes i possessions que constitueixen el cos del treball. Com en les relacions anteriors, oferim la data del document més antic en què apareix el topònim i el genèric o l'article que l'acompanya. Indicam amb un asterisc aquells topònims que hem pogut constatar que perviuen actualment.

1289	*	Lloc de s'	Abat
1232		Rafal	Abendurdur
1232		Rafal	Abinroz, Aboroz, Alboroz, Abujuz, Alboroy
1232		Rafal	Abinxiri, Ali Abnixiri, Ali Abinxiri
1334	*	Olivar dit l'	Agre
1317		Lloc de s'	Agre
1311		L'	Agre del Comte
1232		Rafal	Alaaccel, Alacel
1232		Rafal	Alazril, Alastil, Abezeil
1232		Rafal	Alcigaretz, Axegerachy, Alxegerachy, Axeiaat
1304	*	Rafal	Alconasser
1320		Possessió l'	Alcovera
1251	*	Alqueria	Alfabia
1232		Alqueria	Alfacaycar, Alfacairar, Alfacariat
1327		Alqueria	Alfoniger
1232		Rafal	Alfujutx, Alfugutx, Alfoguichy, Alfogutx
1232		Rafal	Almagzen, Almaggen, Almaagzem
1232		Rafal	Almanzana, Almançana
1232	*	Alqueria	Almellutx, Almelug, Almallutx, Dalmelutx
1232	*	Alqueria	Aloffre, Daloffra, Dalhoffra
1346	*	Feixa dita l'	Alosa, la Losa
1232		Rafal	Alquedra
1324	*	L'	Alqueria del Comte

1232		Alqueria	Apinnibaza, Alpinivaza, Apinibassa
1259	*	Rafal dit s'	Arrom
1323		Hort dit s'	Avellana
1232	*	Alqueria	Balig, Baalichi, Balitx
1300		Els	Banys
1323		Feixa dita sa	Barbera
1320		Vinya dita sa	Barrala
1320	*	Possessió lo	Barranc
1305	*	Olivar dit sa	Bassa
1320			Bassa de Castelló
1324		Lloc de sa	Bassa de Montreal
1301			Bassa de n'Escala
1258			Bassa den Clavell
1232		Alqueria	Bellaguarda
1318		Tros de terra	Bembeyl, a Binibassí
1300		Alqueria	Benibolaix
1300		Lloc de	Benimoclom, Benimotlom, Benimotlon
1230	*	Alqueria	Benimoratgui, Benimonaggui, Benimonazi
1232	*	Alqueria	Bini
1246	*	Alqueria	Biniaraix, Beniaraiç
1232	*	Alqueria	Binibassí, Benibaci
1323	*	Olivar dit	Binidorm, Benidorm
1306	*	Lloc de	Binirossi, Benirossi, Beniropci, Beniropzi
1316	*	Alqueria la	Bleda
1321		Olivar dit es	Bou
1334		Tros de terra la	Busqueta
1320		Hort dit sa	Cadireta
1338	*		Cala Roja, a Sa Costera
1334		Casa de la	Caldera
1232	*	Rafal	Calobra, Colabra, Colobra
1319	*	El	Camp de la Cova de Muleta
1334	*	Possessió lo	Camp de la Mar
1273		El	Camp de s'Olivar
1317		El	Camp den Tholosa
1340		Horta dita la	Canal
1325		Olivar dit sa	Caparona
1322			Capella de Sant Salvador d'Almellutx
1284	*		Capella de Santa Caterina del Port
1341	*		Carrer de l'Ardeviu
1333	*		Carrer de l'Hospital
1340			Carrer de la Barrala
1320	*		Carrer de la Mar
1306	*		Carrer de la Romaguera
1300			Carrer de Malcuinat, Malcuynat
1345			Carrer dels Banys
1331	*		Carrer Nou
1300		Possessió es	Casals

1241	*	Alqueria	Castelló
1339	*	El	Clot
1318		Els	Clots
1316			Coll de Bufagranyes
1309			Coll de l'Alzinar, a Almellutx
1319			Coll de Muleta
1338	*	Tros de terra lo	Coll de s'Illa
1234	*		Coll de Sóller
1340		Peça de terra lo	Coll de Sóller
1348		El	Coll de les Albades, a Castelló
1324			Coll den Seguer
1311	*	Honor dit	Coma
1259		Lloc de la	Coma
1349		La	Coma de n'Esteva
1339	*	Tros de terra la	Coma del Joncar
1272		La	Coma den Saura
1304		Honor dit la	Coma de la Conassa
1318		La	Coma de la Rogera
1246		Rafal	Coma Estreta
1346		La	Companyona
1258		Alqueria	Constantinus
1232	*	Alqueria	Cosconar, Caxconar, Coxconar
1319		Possessió sa	Costa, a Biniaraix
1337		Possessió la	Costa, a Fornalutx
1322	*	Tros de terra sa	Costera, de Bini
1338		La	Cova, a Sa Costera
1350		Possessió la	Cova, a Fornalutx
1246			Cova mitjana de Cúber
1327		Tros de terra la	Cova Subirana
1322		Olivar sa	Cristiana, Crestiana
1232	*	Alqueria	Cuber, Quelber, Qulber, Colber, Suelber
1338		Lloc dit es	Cuco, a Sa Costera
1320		Honor sa	Dida
1344		La	Drapera
1327	*	Possessió s'	Empeltar
1317		Lloc dit s'	Encuny
1321		Olivar dit s'	Englada
1232		Alqueria	Entrecampos
1343		Tros de terra la	Era
1232	*	Alqueria	Escorca, Axcorca, Moolca, Axcorcha
1291		Feixa dita s'	Estrada
1291	*	Lloc de sa	Figuera
1320	*	Possessió es	Figueral
1343		Olivar dit	Flaquera
1347		Peça de terra la Font,	a Biniaraix
1320			Font de Benimoclom
1318	*		Font de Biniaraix

1330	*		Font de Binibassí
1308	*		Font de Binirossi
1302	*		Font de Fornalutx
1293	*		Font de l'Alqueria del Comte
1316			Font de la Lavanera, a Biniaraix
1344			Font de la Piera
1324	*		Font de les Cambres
1300	*		Font de Llucalcari
1333	*		Font de Montreal
1341			Font de n'Església, a Fornalutx
1318			Font de n'Estada, a Castelló
1319			Font de n'Hortola
1330	*		Font del Salt
1338	*		Font del Verger de sa Costera
1324			Font den Montblanc, a Alconasser
1342			Font den Segual
1320			Font den Tholosa
1241	*	Alqueria	Fornalutx, Fornalug, Fornelug
1346		Olivar dit la	Frexa
1348		Peça de terra la	Garcia
1300			Garriga del Forn de les Teules, a Fornalutx
1317		Es	Gorg den Deya
1325		Lloc dit	Grau, a Fornalutx
1322		Olivar dit la	Griona
1300		Olivar dit la	Guarda
1322		Olivar dit sa	Guardia
1232		Rafal	Hamet Almoden, Amahet Almaden
1320		Honor dit sa	Horta, Orta
1256	*	L'	Horta de Biniaraix
1319	*	L'	Horta de Fornalutx
1241	*	L'	Horta de Sóller
1331		L'	Horta del Bisbe de Girona
1324	*	Possessió sa	Illeta
1332	*	Tros de terra el	Joncar
1334		Casa de la	Letrina
1272	*	Alqueria	Llucalcari, Lluchalcari
1348		Alqueria	Llucmajor
1290		Vinya la	Loreta, a Biniaraix
1327		Pati de terra es	Magraners, a Fornalutx
1340	*	Rafal	Mala Veïna
1317		Possessió la	Manresa
1323		Vinya sa	Marquesa
1317		Feixa la	Martina
1320	*	El	Mas
1246			Mas del Noguer, a Binibassí
1323		Olivar es	Mayol
1290		Possessió la	Mayola

1320	*	Possessió es	Masroig, Masrog, Mas Rog, Marrog
1339		Honor lo	Marrog
1340		Peça de terra la	Mesquida
1242		Alqueria	Moblon
1307	*	Muntanya de la	Mola
1325		Possessió la	Mola
1334	*		Mola d'Escorca
1339	*		Mola de la Calobra
1289	*	Terme de	Moncada, Montcada, Muncada
1334		Peça de terra	Moncada, Muncada
1232	*	Alqueria	Montcaire, Unqueira, Bonquetra, Monte Cayro
1232	*	Alqueria	Montnaber, Mutnabar, Muntnabar
1233	*	Alqueria	Montreal, Montreyal, Munreyal
1341		La	Mota
1304	*	Alqueria	Muleta, Moleta
1343		Tros de terra la	Muntanya
1334			Muntanya de Joan Bennasser
1230		Terme de les	Muntanyes
1316	*	Rafal es	Murtar
1335		Possessió lo	Murtar
1299		Lloc dit es	Noguer
1321		Olivar es	Noguer
1319	*		Olivar de l'Abat
1318			Olivar de la Mar
1315			Olivar del Rei, Ullastrar del Rei
1323	*	Olivar dit l'	Olivaret
1323			Olivera des Mussol
1272		Alqueria sa	Pelegrina
1345		Feixa dita les	Pelegrines
1346		Possessió sa	Pelicera
1316			Penya de les Fontenelles, a Llucalcari
1319			Penya Falconera, a Alconàsser
1322	*	Alqueria sa	Piera
1300		Lloc des	Pin
1300		Vinya dita es	Pinos
1275		Lloc del	Pla de la Mar
1289		El	Pla de Sóller
1317	*		Plaça de Biniaraix
1304	*		Plaça de Fornalutx
1337	*		Plaça de Llucalcari
1257	*		Plaça de Sóller
1310			Plaça del Garrover, a Fornalutx
1335	*	Alqueria ses	Planes
1320	*	Honor sa	Planesa
1257	*		Pont de Binibassí
1347	*		Pont de Fornalutx
1311	*		Pont de la Mar

1344	*		Pont de l'Alqueria del Comte
1337	*		Pont del torrent d'Alofre
1329	*		Pont Nou
1324		Lloc de la	Popia
1308	*	Possessió es	Port, Port den Clavell
1323		Feixa dita sa	Pugedor, s'Apujador
1320	*	Feixa es	Puig
1273			Puig den Nadal
1321		Olivar el	Puig de Joan Nadal
1313		Tros de terra el	Puig de Guillem Anglada
1291			Puig de Pere Estruç
1235	*		Puig del Rei, damunt Biniforani
1300	*	El	Puig den Ramis
1246			Puig major de Benimoragui
1345		Feixa dita lo	Quarto
1334	*	Feixa la	Quintana, a Biniaraix
1345		Feixa les	Quintanes
1289		Lloc de sa	Riera
1318	*	Olivar	Rocafort
1328	*	Peça de terra	Rogera
1318		Honor de sa	Rogera, Rotgera
1335		Possessió la	Rompuda
1333		Olivar sa	Rovira
1314		Lo	Salt
1345	*	El	Salt de Balitx
1323		Peça de terra lo	Secador
1318		Garriga	Seguer, a Fornalutx
1334	*	Tros de terra sa	Salrana, Selrana
1289		Feixa sa	Sobirana
1322		La	Solzia, Salzia
1323	*	Sa	Talaya
1301	*	Muntanyes del	Teix, Tex
1290	*	Feixa sa	Teulera
1324		Vinya sa	Teulera
1317		Terme de la	Torre
1313			Torre de Benibolaix
1234		Alqueria la	Torre des Vilar, torre de Villari
1344	*	Possessió la	Torrella, a Biniaraix
1318	*		Torrent d'Alofre
1318	*		Torrent de Fornalutx
1334	*		Torrent de la Coma
1349	*		Torrent de la Mola
1322			Torrent de la Solzia
1341			Torrent del Salt
1345	*		Torrent del Salt de Balitx
1340	*		Torrent del Teix
1322	*		Torrent Major

1320		Vinya sa	Torrentera, a Biniaraix
1235		Lloc de la	Tresca
1322		Honor dit sa	Tria
1330		Feixa les	Tries, a Montreal
1232			Tuaya Gibilincam, Duaya Jablinquam
1338	*	Alqueria	Tuyent
1232	*	Rafal	Turixant, Aurixam, Taurixam
1308		Les	Valentines
1338		Feixa sa	Vela
1322		Lloc de sa	Verdat
1338	*	Lloc des	Verger, a Sa Costera
1330		Feixa la	Vidala
1234			Vila de Sóller
1241			Vila de Fornalutx
1334		Lloc de	Villanova
1339		Feixa dita sa	Vinya
1320		La	Vinya del Forn
1321			Vinya del Forn de les Teules
1301			Vinya de l'Aljub, a Llucalcari
1341		La	Vinya de la Carrera
1323			Vinya de sa Cova
1323			Vinya del Pont
1339			Vinya del Torrent
1315		La	Vinya den Flix, a Llucalcari
1290			Vinya Insana, a Biniaraix
1260			Vinya Rosa
1290			Vinya Subirana, a Biniaraix
1352	*	Peça de terra la	Vinyassa
1232		Alqueria	Xulabra, Xolabra
1311		Muntanya de	Xulabra
1300		Alqueria	Xular, Soylerich

A l'estat actual dels coneixements no estam en condicions d'assegurar taxativament que els mateixos topònims aplicats a distints genèrics corresponguin al mateix indret geogràfic, però així ho consideram. A tall d'exemple, sembla que el *lloc de s'Agre*r i l'*olivar dit l'Agre*r siguin dues maneres diferents de designar el mateix paratge. Semblantment ocorre amb el *coll de Sóller* i la *peça de terra lo coll de Sóller*; l'*honor dit la Coma* i el *lloc de la Coma*; la *possessió es Masrog* i l'*honor lo Marrog*; la *possessió de la Mola* i la *muntanya de la Mola*; el *terme de Moncada* i la *peça de terra Moncada*; el *rafal es Murtar* i la *possessió lo Murtar*; el *lloc dit es Noguier* i l'*olivar es Noguier*; la *peça de terra Rogera* i l'*honor de sa Rogera*; el *torrent del Salt* i el *torrent del Salt de Bàltx*; la *feixa sa Teulera* i la *vinya sa Teulera*; o la *muntanya de Xulabra* i l'*alqueria Xulabra*.